

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əlyazması hüququnda

İNGİLİS DİLİNDƏ SOSIAL-KULTUROLOJİ METAFORLARIN STRUKTUR-SEMANTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ

İxtisas: 5708.01 – German dilləri

Elm sahəsi: Filologiya

İddiaçı: **Vüsalə Vasif qızı Abbasova**

Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

AVTOREFERATI

Bakı – 2024

Dissertasiya işi Azərbaycan Dillər Universitetinin Təhsil-2 fakültəsi nəzdində Linqvokulturologiya kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər:

filologiya elmləri doktoru, professor
Çingiz Məmməd oğlu Qaraşarlı

Rəsmi opponetlər:

filologiya elmləri doktoru, professor
Fərman Hüsən oğlu Zeynalov

filologiya elmləri doktoru, dosent
Lalə Qədir qızı Qurbanova

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
Fatimə Mayis qızı Vəliyeva

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının Azərbaycan Dillər Universiteti nəzdində fəaliyyət göstərən ED 2.12 Dissertasiya şurası.

Dissertasiya şurasının
sədri:

filologiya elmləri doktoru,
professor
Azad Yəhya oğlu Məmmədov

Dissertasiya şurasının
elmi katibi:

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent
Fəridə Nadir qızı Sərdarova

Elmi seminarın
sədri:

filologiya elmləri doktoru,
professor
Fəxrəddin Yadigar oğlu Veysəlli

İŞİN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi. XX əsrin ikinci yarısından başlayaraq nəzəri dilçilikdə “dili insanda, insanı dildə” öyrənməyə üstünlük verən yeni tədqiqat paradigmi formalaşmağa başlayır. Antroposentrik adlanan bu paradigmi bütövlükdə tarixi-müqayisəli və struktur paradigmin nailiyyətləri əsasında meydana gəlmişdir. Müqayisəli-tarixi və struktur paradigmlərin davamı antroposentrizm onların imkanları xaricində olan problemlərin araşdırılması, lingvokulturoloji cəhətdən təhlilində geniş imkanlar nümayiş etdirdi. Maraqlı cəhət ondan ibarətdir ki, antroposentrizm qısa bir müddətdə həllini gözləyən bir sıra lingvistik problemlərin öyrənilməsində ciddi irəliləyişlərə nail olmuşdur. Bu problemlər sırasına dilin məcazlar sistemi, danışq aktı, kommunikasiya və mətn nəzəriyyələrinin koqnitiv xüsusiyyətləri, nitqin yaranması və qavranılması kimi mühüm məsələlər daxildir.

Məcazlar sistemində metaforların xüsusi yeri vardır. Onlar kommunikasiya prosesində nitqin optimallaşması çərçivəsində digər məcaz növləri kimi əvəzsiz rola malikdir. Dildə metaforların meydana çıxması mexanizmini, onların peyda olmasının dildaxili və dilxarici faktorlarını, müəllif intensiyası (niyyəti) və mətn pragmatikasındakı rolu köklü şəkildə ancaq antroposentrik dilçiliyin metod və üsulları ilə müəyyənləşdirilə bilər. Bu kontekstdə metaforların tədqiqi və bu sahədəki yeni elmi nailiyyətlər nəzəri dilçilikdə qısa bir müddətdə ciddi dönüş yaratdı. Bu inqilabi dönüşün əsl mahiyyəti ondadır ki, metaforların formalaşma mexanizmində semantik sahələrarası münasibətlər, onların təfəkkür modeli artıq antroposentrik paradigmi əsasında təsdiqlənmişdi. Bu sahədə C.Lakoff və M.Conson, M.Blek, C.Syörl, A.Riçards, E.Kassirer, A.N.Baranov kimi dilçilərin böyük xidmətləri olmuşdur. Azərbaycan dilçiliyində bu sahədə M.İ.Adilovun müstəsna xidmətləri vardır. Son illər Azərbaycan dilçiliyində F.Y.Veysəlli, K.M.Abdullayev, S.Ə.Abdullayev, A.Y.Məmmədov, Ə.Ə.Rəcəbli, Ə.Ə.Abdullayev öz tədqiqatlarında metafor nəzəriyyəsi barədə dəyərli fikirlər söyləmişlər.

Müasir dilçilikdə metaforlara aid çoxlu sayda tədqiqat əsərləri

vardır və onlar metaforların müxtəlif aspektlərini əhatə etməklə ümumi metafor nəzəriyyəsinin inkişafında böyük rol oynayır. Belə aspektlərdən biri də metaforların sosial-kulturoloji aspektidir. Bu problem təkcə dilçilik məsələləri ilə bağlı deyildir. O, həm də dilin sosial istiqamətini də əhatə edir. İngilis dilində metaforların sosial-kulturoloji xüsusiyyətləri nəzəri dilçilikdə geniş tədqiqat obyektinə olduğu kimi, Azərbaycan dilçiliyində geniş tədqiqat mövzudur. Qeyd olunmuş problemin öyrənilməsi müasir dilçiliyimiz üçün xüsusi nəzəri əhəmiyyət daşıyır.

İngilis dilində sosial-kulturoloji metaforlar geniş aspektləri əhatə edir. Buraya standart ingilis dili ilə yanaşı, onun variantlarının spesifik xüsusiyyətləri də daxildir. Amerika və Avstraliya ingiliscəsində sosial-kulturoloji metaforların özəlliklərinin meydana çıxması həmin dillərin leksikasında da öz əksini tapır. Həmin özəlliklər dil variantı olaraq qeyd olunan dillərin müstəqil standart dilə çevrilməsi prosesində mühüm rola malikdir. İngilis dilinin qeyd olunan dil variantlarının müstəqil dillərə çevrilməsi prosesində sosial-kulturoloji metaforların öyrənilməsi müasir nəzəri dilçilik baxımından mühüm aktualıq kəsb edir.

Sosial-kulturoloji metaforlar dil daşıyıcılarının milli-mədəni özünəməxsusluğunun representasiyasında xüsusi rola malikdir. Milli-psixoloji özəlliklərin təzahürü metaforların bu aspektdə tədqiqi konseptual sistemdə, o cümlədən ikinci nominasiya sistemində sosial-kulturoloji metaforların rolunu müəyyənləşdirilməsi baxımından tədqiqat işinin mövzusunun aktualıqı danılmaz həqiqətdir.

İngilis dilində sosial-kulturoloji metaforların öyrənilməsi metafor nəzəriyyəsinin tədqiqat obyektinin genişlənməsi və əhatə dairəsinin dəqiqləşməsində xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Bu fakt da dissertasiyanın mövzusunun aktualıqını sübut edir.

Müasir dövrümüzdə milli mədəniyyət daşıyıcılarının globallaşma şəraitində sosial-kulturoloji özünəməxsusluqlarını qoruması və onların kommunikasiya aktında ifadəsinin özəlliklərini tapıb araşdırmaq antroposentrik mahiyyətli tədqiqatların ən mühüm məsələlərindəndir. Mədəniyyətlərarası kommunikasiyada sosial-kulturoloji leksikanın əhəmiyyətini nəzərə alsaq, onda tərcümə, o cümlədən ingilis dilinin xarici dil kimi tədrisi prosesində onların

praktik əhəmiyyətini təsəvvür etmək çətin deyildir.

Planetar mədəniyyətə (dünya miqyasında cəmiyyətlərarası mədəniyyət) integrasiya dövründə sosial-kulturoloji xüsusiyyətlərin mümkün qədər qorunub saxlanılması və digər mədəniyyət daşıyıcıları tərəfindən müxtəlif yollarla mənimsənməsi nöqtəyi-nəzərindən də dissertasiyanın mövzusu xüsusi aktualıq kəsb edir. Sosial mədəni leksikanın tədqiqi xalqların etnik, sosial və mədəni özəllikləri barədə xeyli nəzəri material verir və bu barədəki nəzəriyyələrin inkişafına yardım edir. Madam ki, sosial-kulturoloji realilər planetar mədəniyyəti zənginləşdirir, onda bu qarşılıqlı zənginləşmə prosesinin öyrənilməsi kontekstində tədqiqatların aparılması da aktualdır.

Tədqiqatın obyektı və predmeti. Tədqiqatın obyektini ingilis dilində sosial-kulturoloji metaforlar, predmetini isə ingilis dilində sosial-kulturoloji metaforların spesifik xüsusiyyətlərinin tədqiqi təşkil edir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Tədqiqat işinin əsas məqsədi ingilis dilində sosial-kulturoloji metaforların spesifik xüsusiyyətlərini, onların dildə funksiyasını müəyyənləşdirib təhlil etməkdir. Qarşıya qoyulan məqsədə nail olmaqdan ötrü aşağıdakı vəzifələrin yerinə yetirilməsi vacibdir:

- ingilis cəmiyyətində sosial-kulturoloji metaforlara yanaşmaları tədqiq etmək;
- ingilis cəmiyyətində sosial-kulturoloji leksikanın tərifini vermək;
- ingilis sosial-kulturoloji leksikanın konnotativ aspektini öyrənmək.
- standart ingilis dilində sosial-kulturoloji metaforları araşdırmaq;
- Amerika ingiliscəsində sosial-kulturoloji metaforları tədqiq etmək;
- Avstraliya ingiliscəsində sosial-kulturoloji metaforları tədqiq etmək;
- sosial-kulturoloji metaforların semantik xüsusiyyətlərini araşdırmaq;
- sosial-kulturoloji metaforlarda sinonimlik və antonimliyi tədqiq etmək.

Tədqiqat metodları. Tədqiqat işində kontekstual təhlil və təsvir, müşahidə, sosioloji-lingvistik təhlil metodlarından istifadə olunmuşdur.

Müdafiəyə çıxarılan əsas müddəalar:

– metafor mədəniyyətdə dünyanın vahid obrazının yaradılmasını təmin edən, “şüurun tənzimlənməsi” funksiyasını yerinə yetirən, qavramağa hazırlığı təşviq edən mexanizmdir. Metafor mövcud sosial-kulturoloji təcrübənin ötürülməsində və yenilərinin yaradılmasında iştirak edir. Metafor mədəni kodlardan biri kimi vacib mədəni məlumatların qeydə alınması və ötürülməsi üçün vahid sistem rolunu oynayır;

– sosial-kulturoloji metaforlar fərdi və kollektiv təcrübəni ötürür və eyni zamanda sivilizasiyaların inkişafı amilləridir. Mənaformalaşdırıcı, özünüdərkətmə və özünüəyniləşdirmə funksiyalarını yerinə yetirən metaforlar müasir mədəniyyətin səciyyəvi xüsusiyyətlərinin daşıyıcılarıdır;

– metaforlar konseptual informasiyanın daşıyıcılarıdır və bu amil onların sosial-kulturoloji fenomeninin nəzərdən keçirilməsini şərtləndirir, çünki məhz bu kontekstdə onlar sosial-kulturoloji reallığın dərkində mühüm vasitə kimi çıxış edir;

– sosial-kulturoloji metaforlar leksikanın konnotativ aspektini təmsil edir;

– sosial-kulturoloji metaforlar ingilis dilinin variantlarının yaranmasında və standart dilə çevrilməsində mühüm rol oynayır;

– sosial-kulturoloji metaforlar ingilis dilinin leksikasının inkişafını göstərən faktorlardandır;

– sosial-kulturoloji metaforlar ingilis dilinin leksikasında milli-mental əlamətlərin daşıyıcılarından biridir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Dissertasiyanın elmi yeniliyi Azərbaycan dilçiliyində ilk dəfə olaraq ingilis sosial-kulturoloji həyatında metaforların nəzəri təhlili təşkil edir. Amerika və Avstraliya ingilis-cəsinin leksikasında özünə yer tutan metaforların sosial-kulturoloji aspektdən təhlil edilməsi dissertasiyanın digər elmi yeniliyini təşkil edir. Bundan başqa dissertasiyada ingilis dilində sosial-kulturoloji metaforların dil variantlarının standartlaşması və onların müxtəlif aspektlərinin mahiyyəti də burada geniş tədqiq edilmişdir.

Dissertasiyada metaforların sosial-kulturoloji xüsusiyyətləri linqvistik aspektlə yanaşı koqnitiv aspektdən də tədqiq edilmişdir.

Tədqiqatın nəzəri və praktiki əhəmiyyəti. Tədqiqat işinin nəzəri əhəmiyyəti metaforların sosio-kulturoloji aspektdən təhlili ilə bağlıdır. İşin nəticələrindən koqnisiya, metafor nəzəriyyəsinin inkişafına, eləcə də dünyanın dil mənzərəsinin araşdırılmasına həsr olunmuş araşdırmalarda istifadə oluna bilər. Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti sosial-kulturoloji metaforların ingilis dilinin tədrisi, müvafiq lüğətlərin hazırlanması, tərcümə prosesləri, ritorika fənninin tədrisi və ingilis dili fakültələrində dil bacarığı (keçmiş leksika) fənninin tədrisində istifadə olunması ilə izah oluna bilər.

Aprobasiyası və tətbiqi. Tədqiqatın nəticələri respublika daxilində və beynəlxalq konfranslarda məruzə edilmiş, məqalə və tezislər şəklində çap olunmuşdur.

Dissertasiya işinin yerinə yetirildiyi təşkilatın adı. Dissertasiya işi Azərbaycan Dillər Universitetinin Təhsil-2 fakültəsi nəzdində Linqvokulturologiya kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Dissertasiyanın struktur bölmələrinin ayrılıqda həcmi qeyd olunmaqla dissertasiyanın işarə ilə ümumi həcmi. Dissertasiya işi giriş, üç fəsil, tədqiqatın əsas müddəalarını özündə əks etdirən nəticə və istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Dissertasiyanın “Giriş” hissəsi 5 səhifə, 8 825 işarə, I fəsil 42 səhifə, 80 406 işarə, II fəsil 43 səhifə, 81 601 işarə, III fəsil 35 səhifə, 65 485 işarə, “Nəticə” hissəsi 3 səhifə, 4 872 işarədir. Dissertasiya işinin ümumi həcmi istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı istisna olmaqla 241 189 işarədən ibarətdir.

İŞİN ƏSAS MƏZMUNU

Dissertasiyanın **Giriş** hissəsində mövzunun aktuallığı əsaslandırılır, tədqiqatın obyektı və predmeti, onun məqsəd və vəzifələri, müdafiəyə çıxarılan əsas müddəaları, işin nəzəri və praktik əhəmiyyəti, elmi yeniliyi müəyyənləşdirilir, dissertasiyanın aprobasiyası və quruluşu haqqında məlumat verilir.

Dissertasiyanın **I fəslı “İngilis dilində sosial-kulturoloji metaforların nəzəri aspektləri”** adlanır və üç paraqrafda öyrənilir.

Birinci paraqraf **“Dildə sosial-kulturoloji metafor anlayışına yanaşmalar”** adlanır və burada qeyd olunur ki, sosial-kulturoloji metaforlar müasir dilçiliyin çox müraciət olunan problemlərindəndir. Həmin problemin mahiyyətində sosial həyat tərzinin, ümumən, kulturoloji amillərin dilə təsiri xüsusiyyətləri dayanır. Bu faktor o qədər güclüdür ki, eyni dilin variantlarında, xüsusən ingilis dilinin Amerika və Avstraliya variantlarında, eləcə də bu səciyyəyə malik digər dillərdə də özünü göstərir. Qeyd olunan amillər insana nə qədər təsir edirsə, dildaşıyıcısı olaraq həmin insanların dilində də müəyyən səviyyədə öz yerini tutur. Belə özəlliklərin indikatorlarından biri də sosial-kulturoloji metaforlardır. Metaforların mövzusu insan fəaliyyətinin bütün sferalarını əhatə edir. Buraya dillər və onlarla bağlı situasiyalar daxildir. Dil situasiyası milli-etnik düşüncənin təzahürüdür; dil daşıyıcılarının yaratdığı dünyanın mənzərəsidir. Misala müraciət edək: İngilis dilində yöndəmsiz adamı *“bull in a china shop”* (*“Çini mağazasında öküz”*) ifadəsi ilə verilir. Başqa xalqlarda isə fərqli assosiasiyalarla ifadə olunur.¹

İngilis düşüncəsində yöndəmsiz adam öküzlə müqayisə olunur və ya öküzə aid yöndəmsiz hərəkət insanın üzərinə köçürür. Dünyanın bir sıra xalqlarında yöndəmsizlik simvolu olan “ayı” ingilislərdə güc və qüvvət simvolu kimi qəbul olunur. Bu fərqli xüsusiyyətlər ingilis xalqının düşüncəsində həmin leksemlərə aid fərqli milli mental mühiti yaradır.

Antik yunan filosofları metaforlara fərqli yanaşmışlar; ritorikada bu problem Aristotel və Platon yanaşması kimi mövcud olmuşdur.

M.Blek qeyd edirdi ki, müəllif o halda metafora müraciət edir ki, ya fikrin ifadəsi üçün ekvivalent tapa bilmir, ya da ondan üslubi vasitə kimi istifadə edir.²

C.Lakoff və M.Conson belə hesab edirdi ki, metaforikləşmə iki

¹ Синакаева, Л.И. Зоонимические метафоры: [Электронный ресурс] // Международный журнал гуманитарных и естественных наук. – 2017. №1, – с.78. URL: <http://intjournal.ru/zoonimicheskie-metaphory>

² Блэк, М. Метафора // Теория метафоры: Сборник: Пер. с англ., фр., нем., иен., польск. яз./Вступ. ст. и сост. Н.Д.Арутюновой; Общ. ред. Н.Д.Арутюновой и М.А.Журинской. – Москва: Изд-во “Прогресс”, – 1990. – с.156.

bilik strukturuna əsaslanır: onlardan biri mənbə strukturu, ikincisi isə məqsəd strukturudur. Müəlliflərin anlamında, metafor dilin sadəcə obrazlı ifadə vasitəsi yox, təfəkkür və mədəniyyətin fenomenidir. Onların fikrincə, *“metaforun mahiyyəti bir növün mahiyyətinin (thing) digər növün mahiyyətinin terminlərində yaşamaq və başa düşməkdir”*.³

D.Devidson isə metaforlara dilin leksik tərkibinin zənginləşməsi kimi baxır. O, belə hesab edir ki, metaforlar lüğəti məənaya malikdir.⁴

Göründüyü kimi, metafor nəzəriyyəsi Platon müəyyənləşməsi üzrə deyil, Aristotel nəzəriyyəsi üzrə inkişaf etmiş, bu sahədə güclü tədqiqatçılar meydana gəldikcə problemin incəlikləri də öyrənilməyə başlanılmışdır.

I fəslin ikinci paraqrafı ***“Sosial-kulturoloji leksikanın təsnifi məsələsi”*** problemini əhatə edir.

Mədəniyyət cəmiyyətin dəyərlər sistemini özündə əks etdirən fenomendir. Bu aspektdə ingilis dilinin variantlarında rast gəlinən leksik variantsızlıq fərqli mədəniyyətlər mühitində fəaliyyət göstərən eyni dilin leksik sistemindəki inkişafını əks etdirir. Eləcə də solumun davranışı, psixologiyasının göstəricisi kimi sosial-kulturoloji leksika formalaşır.

Ekvivalentsiz leksikanın vahid təsnifi yoxdur, bu da məsələyə müxtəlif cəhətdən yanaşmağın nəticəsidir; A.D.Şveyçar bunu digər mədəniyyətdə dəqiq ekvivalentinin olmaması, Q.D.Tomaxin digər mədəniyyətlərdə müvafiq anlayışın olmaması, L.S.Barxudarov isə haqqında bəhs olunan obyektin, tarixi koloritin digər dil daşıyıcısına yad olması ilə izah edirlər.

Ekvivalentsiz leksikanın öyrənilməsi mədəniyyətlərarası münasibətlər və xarici dilin tədrisi kontekstində üç yanaşma ilə

³ Лакофф, Дж. Метафоры, которыми мы живем: Пер. с англ. / Дж.Лакофф, М.Джонсон. Под ред. и с предисл. А.Н.Баранова. – Москва: УРСС Эдиториал, – 2004. – с.27

⁴ Дэвидсон, Д. Что означают метафоры // Теория метафоры: Сборник: Пер. с англ., фр., нем., йен., польск. яз./Вступ. ст. и сост. Н.Д.Арутюновой; Общ. ред. Н.Д.Арутюновой и М.А.Журинской. – Москва: “Прогресс”, – 1990. – с.174.

müşayiət olunmuşdur: 1) *Linqvistik ölkəşünaslıq*; 2) *Kommunikativ, etnoqrafik*; 3) *Sosial-kulturoloji*.

Bu konsepsiyalar illərlə işlənilmiş və təkmilləşdirilmişdir. Xüsusilə linqvistik ölkəşünaslıq nöqteyi-nəzərindən E.M.Vereşaqin tərəfindən irəli sürülən konsepsiya böyük təkmilləşmə yolu keçmişdir.⁵

Bu nəzəriyyənin mahiyyəti onda idi ki, ölkəşünaslıqla dil elementləri uyğunlaşdırılıb təhlil olunurdu. Sonradan didaktik aspektdə inkişaf etdirilən bu nəzəriyyənin qarşısına qoyulan əsas vəzifələrindən biri ekvivalentsiz leksika kontekstində milli-mədəni xüsusiyyətləri öyrənməkdən ibarət idi.

Sonrakı dövrdə aparılan təsnifata nəzər salsaq, görürük ki, qeyd olunan təsnif baza səciyyəsi daşıyır və bu, sosial leksika sahəsindəki tədqiqatlara geniş meydan açdı.

İlk dəfə predmetin əlamətlərinə görə realilərin semantik təsnifi A.E.Supruna məxsusdur. Sonradan problemə baxış dərinləşdikcə sosial-kulturoloji leksikanın digər xüsusiyyətləri meydana çıxdı; həmin məsələlərin əsas mənası ondan ibarət idi ki, antropoloji və etnoqrafik tərəfləri ilə bağlı idi.

Sosial-kulturoloji leksikanın öyrənilməsi sahəsində S.Barxudarovun böyük xidmətləri vardır.⁶ Onun bu istiqamətdə apardığı bölgü coğrafi-etnoqrafik səciyyə daşıyır; ekvivalentsiz leksikanın, demək olar ki, əsas parametrlərini tam əhatə edir. Həmin bölgüyə görə, başqa dillərdə təsadüf olunmayan coğrafi adlar, təşkilat adları, qəzet, film adları xüsusi isimlər kimi başqa dillərdə ekvivalenti olmur. Bunlardan sonra A.O.İvanov və digərlərinin tədqiqatında sosial-kulturoloji leksikanın ölkəşünaslıq kontekstindən çıxarılıb semiotik-linqvistik axara salınması baş verdi. Bu, əslində sosial-kulturoloji leksikanın əvvəlki təsnifatlarının inkarı deyil, onun öyrənilməsi istiqamətində, tədqiqatların dərinləşməsi yönündə tədqiqinin məntiqi nəticə idi. Onun bölgüsünü nəzərdən keçirək:

⁵ Верещагин, Е.М. Язык и культура / Е.М.Верещагин, В.Г.Костомаров. – Москва: Русский язык, – 1990. – с.24.

⁶ Бархударов, Л.С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) / Л.С.Бархударов. – Москва: Межд. отношения, – 1975. – 240 с.

1. Referensial reali. Bu, predmetə münasibətdən bəhs edərkən işarə ilə referent arasındakı münasibəti bildirir. Buraya ekvivalentsiz terminlər, müəllif neologizmləri, semantik lakunlar, təsviri tərcümə olunan anlayış və predmetlər daxildir.

2. Praqmatik ekvivalentsiz leksika ədəbi dil normasından uzaqlaşma müəyyən ərazi ilə hədudlaşan dialekt və jarqonlar, arqo və tabu leksikası, ixtisarlar, sözləri əhatə edir. Müəllif bu hissədə dildəyiçicisinin şüurunda olan assosiativ lakunları xüsusi olaraq qeyd edir.

3. Alternativ ekvivalent leksikalar: buraya antroponimlər, toponimlər, firma adları, frazeologizmlər, mahnı adları, film və kitab adları ekvivalentsiz leksika kimi nəzərdən keçirilir.⁷

Sosial-kulturoloji leksika lingvistik cəhətdən ekvivalentsiz leksikadır; sosiolingvistik baxımdan sosial-kulturoloji leksikadır. O, məxsus olduğu xalqın sosial-kulturoloji düşüncəsinin təzahürüdür.

I fəslin üçüncü paragrafı **“Sosial-kulturoloji konnotasiyalar”** adlanır və dil variantlarında metaforikləşmə kontekstində sosial-kulturoloji konnotasiya termininə aydınlıq gətirilir. Sosial-kulturoloji leksikada dil variantı səviyyəsində konnotasiyaya rast gəlinir. Məsələn, ingilis dilinin Amerika variantında *Have a nice day!* (*Gününüz uğurlu olsun!*) çox işlədilir. İngiltərə ingiliscəsində isə bu yaxşı qəbul olunmur və belə cavab verirlər: *“thank you, I have other arrangements”* – *“sağ olun mənim başqa planlarım var!”* Belə faktlar sosial-kulturoloji konnotasiyanın sosial-kulturoloji özüllər üzərində qurulduğunu sübut edir və həmin xüsusiyyətlər dildə də fərqli şəkildə öz əksini tapır. Bu, ingilis düşüncəsinə görə, başqasının həyatına müdaxilə etmək deməkdir, ingilis həyat tərzində amerikalardan fərqli olaraq bu, yolverilməz haldır; ingilislərdə xahiş, arzu, istək tonu müraciətdə daha üstündür. Məsələn, *“Would you stop that noise, please?”* – *“Zəhmət olmasa, səs salmayın!!! Xahiş edirəm səs salmayasınız!”* və s. İngiltərə ingilisləri ilə Amerika ingilislərində ünsiyyət zamanı özünü göstərən bu fərq tarixi, sosial və mədəni şərtlərlə əlaqədardır. Sosial-kulturoloji

⁷ Иванов, А.О. Безэквивалентная лексика [Текст]: Учебное пособие / А.О.Иванов; Ред. В.С.Волкова. – Санкт-Петербург: Типография издательства СПбГУ, – 2006. – с.46-47.

xüsusiyyətlərdən asılı olaraq nəyisə adlandırmaq üçün sözlərin əlavə – konnotativ mənalara meydana çıxır. Bu, rəng bildirən sözlərdə, ideoloji istiqamətdən asılı olaraq siyasi konnotasiyalarda, eləcə də heyvan adları ilə bağlı konnotativ mənalara timsalında və s. müşahidə olunur.

Hətta yaxın mədəniyyətlərdə belə bu aspektdə özünəməxsusluqlar özünü göstərir.

Konnotasiyaya semiotik yanaşmada qarşı tərəfə təsir aktı kimi sözün mənasının əlavə yüklənməsi, struktur semantikada emosionallıq, ekspressivlik, üslubilik və dəyərləndirmə əsas götürülür. Lakin milli mədəniyyətlərin, sosial-kulturoloji leksikanın öyrənilməsi problemə yeni yanaşma ehtiyacını ortaya qoydu. Bu konnotasiyaya ekstralingvistik yanaşma idi. Çünki sosial-kulturoloji leksikada elə problemlər var idi ki, ona yeni yanaşma tələb olunurdu. Dilçilikdəki bu boşluğu L.Bloomfield doldurdu. O, konnotasiyaya sosial-kulturoloji kontekstdə yanaşmaqla onun sosial, regional və mədəni xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirdi. Onun fikrincə, semantik konnotasiya şüur sferası ilə bağlıdır.⁸

Deməli, konnotasiyaya ekstralingvistik yanaşma sözün leksik mənasının həddlərini aşaraq daha geniş sferanı əhatə edir; dil daşıyıcılarının mövcud olduğu cəmiyyətdə xüsusi auranı bildirən obyektləri, assosiasiyalar toplusunu ifadə edir.

Konnotasiyaya istər lingvistik, istərsə də ekstralingvistik yanaşmada dəyərləndirmə mühüm amil kimi nəzərə çatdırılır.

Dissertasiyanın **II fəslə “İngilis dilinin variantlarında sosial-kulturoloji metaforaların yaranmasına təsir edən amillərin rolu”** adlanır və beş paragrafda araşdırılır.

II fəslin birinci paragrafı **“Standart ingilis dilində sosial-kulturoloji metaforalar”** adlanır. “Standart dil, “dil norması”, “Standart ingilis dili” terminlərinə aydınlıq gətirilir.

Son illərdə ingilis dilçiliyində “dil standartı”, “dil norması” problemi böyük diskussiyalara səbəb olmuşdur. Dil standartı deyəndə dildəşiyicilərinin müxtəlif sosial qatlarında müəyyən dil formasının geniş yayılması nəzərdə tutulur. Norma ilə standart müxtəlif kontekstdə işlənir, burada söhbət təkcə kodlaşmış dil

⁸ Bloomfield, L. Language. / L.Bloomfield. –New York, –1933. –560 p.

standartından getmir, həm regional fərqli xüsusiyyətlərin mövcud olduğu şəraitdən gedir. Avropa dilçiliyində son dövrlərdə belə bir fikir möhkəmlənməkdədir ki, “ədəbi dil” “norma” anlayışı müasir dövrün tələbləri ilə ayaqlaşmır. Bu da postmodernizm fəlsəfəsi, dilin təsvirinin diskriptiv prinsipləri və diskursun tənqidi təhlili prinsipləri bazasından qidalanır. Postmodernizm “norma”tivliyə qarşı dayanır. Avropa dilçiliyində “normanın” əleyhinə çıxanlar belə hesab edirlər ki, ədəbi dil milli dövlətlərin meydana çıxması ilə bağlıdır.

Standart və qeyri-standart ingilis dili arasında fərqlər vardır. Məsələn, standart ingilis dilindən fərqli olaraq, qeyri-standart ingilis dilində bir qrup əvəzliliklər ikinci şəxsin cəmində (*yous, you all, y'all, yiz, youse, youse yins, y'uns, you guys, you lot*), işlənilməklə birinci və ikinci şəxsin cəmini ifadə edir. Qeyri-standart ingilis dilində ikinci şəxsin təki və cəmi fərqlənmir və bu aspektdə onlar çoxdur.⁹

II fəslin ikinci paraqrafı **“Amerika ingiliscəsinin bəzi xüsusiyyətləri”** adlanır və Amerika ingiliscəsinin leksik və morfoloji özəllikləri faktlar əsasında təhlil olunmuşdur.

İngilis dilinin Amerika variantının qeyri-rəsmi danışq forması vardır. O, kütləvi informasiya vasitələri və əhalinin coğrafi və sosial mobilliyi fonunda formalaşmış. Buna da səbəb televiziya aparıcılarının hamının başa düşə biləcəyi leksikadan istifadə edilməsi prinsipidir. Beləliklə, televiziyanın regional formaları konnotativ leksikaya təsirsiz qalmır. Praktika göstərir ki, Amerika ingiliscəsində regional fərqlər nəinki aradan götürülür, əksinə onlar inkişaf edir, getdikcə ədəbi dildə özünə yer alır:

Amerika ingiliscəsində işlənən *copacetic* (satisfactory – kafi, qanədici) sözü Britaniyalılar tərəfindən başa düşülmür. Maraqlı bir faktın da üzərində dayanmaq olar. Britaniyalılar “football” deyəndə ənənəvi olaraq futbolu nəzərdə tuturlar. Lakin Amerikalılar bu sözlə Amerika futbolunu ifadə edirlər; ənənəvi futbolu “soccer” ləksemi ilə ifadə edirlər. Bu söz XIX əsrdə standartlaşmış futbol mənasında

⁹ Trudgill, P. *Dialects in contact* / P.Trudgill. – London: Oxford, – 1986. – 174 p.; Trudgill, P. *International English: A guide to varieties of Standard English* / P.Trudgill. – London: – 1982. – 130 p.; Trudgill, P. *Standard English: What it isn't* // *Standard English: The widening debate*. – London, New York: – 1999. – p.117-128.

Britaniyada işlənilməmişdir. Müasir ingilisdilli mühitdə isə bu, Amerikanizm hesab olunur. Bu tipli misallar sözün semantikasındakı formalaşan incəlikləri də əhatə edir. Ona görə də Britaniya və Amerika ingiliscələrinin leksikası arasında tam bərabərlikdən söhbət gedə bilməz.

Sintaktik səviyyədə uzlaşma aspektində də fərqlər özünü göstərir: Britaniya ingiliscəsində bir sıra isimlər qrupu (*singularia tantum*) vardır ki, həm tək, həm də cəmdə işləyə bilər. Amerika ingiliscəsində isə həmin sözlər, demək olar ki, tək işlənir; həmin cümləyə cəmdə olan şəxs əvəzliyi də əlavə etmək mümkündür. Bu istiqamətdə tədqiqat aparan germanistlər belə hesab edirlər ki, Amerika ingiliscəsində Britaniya ingiliscəsindən köklü şəkildə fərqlənən lüğət tərkibi yoxdur, Amerika ingiliscəsində sadələşmiş yazı forması vardır, Amerika və Britaniya ingiliscəsi bir-birinə güclü nüfuz etmişdir, bu dillər arasında fərqlər ildən ilə artır.

Amerika ingiliscəsindən bəhs olunarkən “slenq” terminindən istifadə olunur. Slenq ədəbi dil norması ilə üst-üstə düşməyən dil hadisəsidir. Adətən, slenqlər şən, hay-küylü olur. Onlar dilə gəlir, bir müddət yaşayır və sonra yerini digərlərinə verir. Slenqlər dilin özündə yaranır və lokonikliyə, ifadəliliyə xidmət edir. Adətən, gənclər bu leksikadan istifadə edir. Bu xüsusiyyət onları yaşlı nəsilədən fərqləndirir; slenqlərin dili kobud olur. Onlar üçün dilin səviyyə normaları yoxdur.

II fəslin üçüncü paragrafı “*Amerika ingiliscəsində sosial-kulturoloji metaforlar*” adlanır. Şifahi nitq ünsiyyətin ən canlı növü olmaqla daha çox effektiv imkanlara malikdir. Bu mənada Amerika dilçiliyində slenqlərin tədqiqi geniş vüsət almışdır.

Kino Amerika həyatında mühüm əyləncə, istirahət forması kimi yer tutur. Ona görə də bu sahə ilə bağlı çoxlu sayda metaforlar meydana gəlmişdir. Bunlar melodrama qəhrəmanlarına (*fighter*), çox hıçqıran qəhrəmanı (*tear bucket*) və digər əlamətlərlə yadda qalan xüsusiyyətlərə görə adlandırılmışdır. Bu tipli metaforların bəziləri vaxtilə fəal şəkildə işlənib, bir qismi dildən çıxmışdır. Məsələn, bu metaforlar müasir Amerika ingiliscəsində fəal olaraq işlənir: *whodunit*, *tiein*, *socko*, *rave* (*party*), *flopperoo*, *palooka*, *belly laugh*, *newscaster*, *to scram u pushover*, *focus pullers*,

juicers, Foley artists, gaffers, best boys, supervising drapes, inbetweens, wranglers, post-punch supervisors, swing-gangs, scrims, flags, goboos və s.

II fəslin dördüncü paragrafı **“İngilis dilinin Avstraliya variantının bəzi xüsusiyyətləri”** adlanır və aşağıdakı məsələləri əhatə edir. Dünya dillərinin təbii inkişaf yolundan başqa, müəyyən tarixi-siyasi şəraitlə bağlı olan yeni formalaşma yolu da vardır. Bu yol Amerika, Kanada, Avstraliya ingiliscələrinin, eləcə də bu tipli digər dillərin meydana gəldiyi yoldur.

Qeyd olunan istiqamətdəki inkişaf əsasən, ingilis dilinin dialektləri və aborigenlərin dillərinin bir-birinə yaxınlaşması və ümumi anlaşılma vasitəsinə çevrilməsi Avstraliya ictimai-siyasi həyatında yeni dövrün meydana gəldiyini şərtləndirirdi. Bu ünsiyyət dili Britaniya ingiliscəsinin variantı olan Avstraliya ingiliscəsi idi. Avstraliya ingiliscəsinin formalaşması müəyyən tarixi-siyasi realığa əsaslanan proses idi. Avstraliya ingiliscəsi indiyə qədərki inkişaf dövründə ingilis dilinin baza prinsiplərini qoruyub saxlasa da, yeni dil elementləri ilə də zənginləşmiş və “Avstraliya ingiliscəsi”, “Avstraliya dili” anlamına qədər inkişaf etmişdir.

Avstraliyada ünsiyyət zamanı ingilis dilindən başqa, Çin, ərəb, Vyetnam və İtaliya dillərindən də istifadə olunsa da, onların 76% ingiliscə danışır. Mütəxəssislər belə hesab edirlər ki, ingilis koloniyaları Avstraliyaya gələndə yerli sakinlər 250 dialektə danışmış, müasir dövrdə isə onların sayı 20-yə enmişdir.¹⁰

Avstraliya ingiliscəsində elə sözlər vardır ki, ingilis dilinin sözyaradıcı modeli əsasında yaranıb, yaxud yerli aborigenlərin dilindən alınıb, yaxud da süni şəkildə yaradılıb. Sonra müəllif qeyd edir ki, Britaniya ingiliscəsində və Avstraliya ingiliscəsində dəyişiklik edilmədən fəaliyyət göstərir (*come, black, time, eat, yesterday, little, week* və s.). Ancaq sözlərin böyük bir qrupunda semantik inkişaf və leksikosemantik variant vardır ki, onlara Britaniya ingiliscəsində rast gəlinmir. Bunlar, *tohat* – “tənha

¹⁰ Австралийский английский: что это такое и как его понимать: [Электронный ресурс] / URL: <https://habr.com/ru/company/puzzleenglish/blog/411189//>

işləmək” (xüsusən qızıl axtaranlar); *show* – “şaxta mədən”, *station* – “qoyunçuluq ferması” *trooper* – “atlı polis” avstralizm adlanır.¹¹

Avstraliya ingiliscəsi həm fonetik, həm leksik, həm də qrammatik cəhətdən formalaşmaqda olan, yeni əlamətlərlə zənginləşməkdə olan dildir. Konseptlərə gəldikdə isə, özünəməxsus düşüncənin, mental dəyərlərin leksik ifadəsidir, onlar dil vahidləri ilə fərqli anlayışları bildirir. Ona görə də mental şüur və onların leksik ifadəsi həmin xalqın özüdür.

II fəslin beşinci paragrafı **“Avstraliya ingiliscəsində sosial-kulturoloji metaforlar”** adlanır. Avstraliya ingiliscəsində milli-mədəni özünəməxsusluğu ifadə edən çoxlu sayda metaforlar vardır. Metaforları tədqiq edən mütəxəssislər belə hesab edirlər ki, cəmiyyətin ictimai-siyasi həyatında krizis baş verdikdə və ya mədəni həyatda hansısa loyallıq oppozisiyaya münasibət ifadə etmək üçün metaforlar meydana çıxır. Assosiasiyalar insanların şüurunda mövcud olan bilik əsasında predmet və hadisələr arasındakı əlaqənin tapılması ilə səciyyəvidir. Rənglərlə bağlı assosiasiyalar Avstraliya ingiliscəsində çox geniş assosiasiyalar sisteminə malikdir. Bu barədə elmi tədqiqatlar vardır.¹²

Qeyd olunan mənbədə “Blue” sifətinin metaforik assosiasiyalarından bəhs olunur. Ümumiyyətlə, dünya dillərində rənglərin müxtəlif assosiasiyaları vardır; ağ rəng-sülh, xoşbəxtlik, firavanlıq, əmin-amanlıq və s. (Azərbaycan dilində); qara rəng; ağır həyat, ölüm, müsibət, faciə və s. (Azərbaycan dilində), mavi rəng – səma, sonsuzluq və s. (Azərbaycan dilində). Avstraliya ingiliscəsində “Blue” mavi rəngin assosiasiyalarını nəzərdən keçirək.

1. Heyvanlarla bağlı assosiasiyalar, yəni zoomorfik assosiasiyalar: *Blue bunnies* – “the police”, *blue pig* – “an officer of the law”, *blue pig* – “a police officer”, *blue pig* – “an unlicensed drinking house”, *blue boar* – “a venereal bubo”, *blue duck* – “a

¹¹ Орлов, Г.А. Современный английский язык в Австралии / Г.А.Орлов. – Москва: – 1978. – с.54.

¹² Мужикова, О.Н. Метафора и метонимия в сленге английского языка на примере лексемы blue // Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки, Санкт-Петербургский государственный университет, – 2015. Том 2, №11, – с.354-356.

baseless rumour”, *blue goose* – “*the general convict cage at a prison camp*”, *blue pigeon* – “*a thief who specializes in stealing the lead from roofs*” (mavi dovşan – “polis”, mavi donuz – “qanun məmuru”, mavi donuz – “polis məmuru”, mavi donuz – “lisenziyasız içmə evi”, mavi qaban – “cinsi bir bubo”, mavi ördək).

Birinci misalda “Blue bunnies” – polislə dovşan arasında assosiasiya yaradılıb. Sonrakı misallarda da “blue” müxtəlif məzmunlu sözlərlə birləşib yeni metaforlar yaratmışdır. Qeyd edək ki, dünya xalqlarının dillərində polisə bağlı zoonimik assosiasiyalar vardır Avstraliya ingiliscəsindəki “dovşan”la bağlı assosiasiya Avstraliya reallığından irəli gələn, insanların şüurunda “dovşan”la əlaqədar olan əlamətlər və ya xüsusiyyətlərdən irəli gəlir. Onu da əlavə edək ki, bu kontekstdə “insan-insan” modelində quş, ördək, göyərçin, qaz və s. heyvanlar iştirak edir.

2. Predmet metaforları: Məsələn; *blue bullets* – “*barbiturates*”, *blue box* – “*a police wagon*”, *blue star* – “*LSD*”, *blue pill* – “*a bullet*”, *blue ribbon* – “*gin*” *blue cheese* – “*hashish*”, *blue plum* – “*a bullet* və s. (mavi güllələr – “barbituratlar”, mavi qutu – “polis arabası”, mavi ulduz – “LSD”, mavi həb – “güllə”, mavi lent – “cin” mavi pendir – “həşiş”, mavi gavalı – “güllə”).

Predmet metaforları, predmet-narkotik; predmet-içki və ya əksinə əlaqələnmə əsasında reallaşır.

Onlardan bəzilərini nəzərdən keçirək. “*blue box*” – “*a police wagon*” – *polis arabası*. Polis maşınlarının mavi rəngdə olması və maşının/arabanın qutu ilə assosiasiya olunması yeni məzmunlu metaforun yaranmasına səbəb olmuşdur. Başqa bir misal: “*blue pill*” – “*mavi həb*” – *güllə*. Həblə güllə arasında yaranan assosiasiya digərləri kimi daha spesifikdir. “Güllə”nin digər assosiasiyası yuxarıda verdiyimiz “mavi gavalı” assosiasiyası ilə də ifadə olunur. Hər iki halda “mavi” leksemi iştirak edir. Assosiasiyalar sistemində tyəkcə “blue” deyil, digər rənglər də metaforik məzmunlu assosiasiyalar sisteminə daxil olur.

3. Somatik metaforlar: Bu metaforlar insan orqanizmi ilə bağlı olaraq əmələ gəlir və bunlarda da “blue” – *mavi leksemi iştirak edir*: *blue gum* – “*bootleg whisky*”, *bluehead* – “*strong and illicitly distilled whisky*”, *bluebelly* – “*the vagina*”, *bluefoot* – “*sex*”, *blue*

cheek, blue chin – “a style for facial hair whereby all whiskers were shaved off”. (mavi saqqız – “bootleg viski”, bluehead – “güclü və qanunsuz olaraq distillə edilmiş viski”, bluebelly – “vəjina”, bluefoot – “sex”, mavi yanaq, mavi çənə – “bütün bıqlarının qırıldığı üz tükləri üçün üslub.”). Belə assosiasiyalar insanın çənəsi, yanağı, üz tükü, qarın, baş, ayaq və s. üzrə baş verir.

4. Mifoloji əsasda yaranan metaforlar: Belə metaforlar mifik düşüncəyə və bu əsasda yaranan assosiasiyalara əsaslanır. Məsələn: blue devil – “a white person”, blue devil – “a police officer”, blue devil – “a depressant (drugs)”, blue devil – “delirium tremens”, blue dragons – “barbiturates” (единицы blue dragon незафиксировано), blue angel – “a barbiturate”.

mavi şeytan – “ağ adam”, mavi şeytan – “polis məmuru”, mavi şeytan – “depressant (narkotik)”, mavi şeytan – “delirium tremens”, mavi əjdahalar – “barbituratlar”

Verilən misallarda “blue” müxtəlif növ mifoloji varlıqlara əlavə olunmaqla milli mental xüsusiyyətlərə uyğun olaraq əlaqələnmə sistemi yaranır. Əsas model “şeytan-insan”; “şeytan narkotik”; “əjdaha narkotik” və s. üzrədir.

5. Antropoloji metaforlar: Məsələn: blue Jews – “a pair of blue denim Levis”, blue john – “skim milk”, blue lady – “methyated spirits”, blue whistler – “a bullet”, blue boy – “a venereal bubo” (mavi yəhudilər – “bir cüt mavi denim Levis”, mavi John – “yağsız süd”, mavi xanım – “metil spirti”, mavi düdük – “güllə”, mavi oğlan – “zöhrəvi bubo”).

Burada da assosiasiyalar “insan-qida məhsulları”; “insan-geyim”; “insan-predmet”, “insan – spirt”, “insan – xəstəlik” semantik modelləri əsasında qurulmuşdur.

Avstraliya ingiliscəsində bir sıra xüsusi isimlər vardır ki, onlar məna köçürməsinə məruz qalaraq metaforikləşmişlər. Onların metaforikləşmə situasiyası frazeoloji birləşmələrdir, daha doğrusu, bu tərkibdə işlənmələridir.¹³

Bu tipli metaforikləşmiş adların siyahısını uzadaraq B.M.Ajnyuk buraya aşağıdakıları da əlavə edir:

¹³ Ажнюк, Б.М. Англійські фразеологізми з власноіменним компонентом // Мовознавство / гол. ред. В.М.Русанівський. – 1984. №6, – с.61-65.

“*Cheap Jack* – danışiq dilində; sərgərdan alverçi; *Jack Tar* – İngilis dənizçisi; *Johnny Newcome* – dənizçi; İngiltərənin xüsusi coğrafi mövqeyi, dənizə yaxınlığı frazeoloji vahidlərin köməyi ilə göstərilən bu peşələrin seçilməsinə kömək etdi. Liman şəhərlərinin olması qaçılmaz olaraq daha az “müqəddəs” peşələrin yaranmasına səbəb oldu. *John Drawlatch* – oğru; *S Nicholas’ clerk* – oğru; *Jack Roller* – sərxoşları soyan oğrudur.¹⁴

Dissertasiyanın III fəslə **“Sosial-kulturoloji metaforların linqvistik təhlili”** adlanır və üç paragrafda araşdırılır.

Birinci paragrafda **“İngilis dilində sosial-kulturoloji metaforların semantik xüsusiyyətləri”**ndən bəhs edir. Metaforlar bəşəriyyətin uzunmüddətli həyatı təcrübəsinin formalaşması və inkişafı prosesində meydana çıxan koqnitiv hadisədir. Onlar təbiətlə insan kontekstində hansısa assosiasiyaları dərk edə bildiyi vaxtdan dilin leksik sistemində sözlərin semantik cəhətcə zənginləşməsinə geniş imkanlar açılmış və dildəşiyicilərinin ünsiyyətdəki leksik ehtiyacları ödənilmişdir.

Metaforlar həmin assosiasiyaların nəticəsində meydana gəlir və sosial-kulturoloji konnotasiyalarda, dilin frazeologiyasında, öz əksini tapır. Sosial-kulturoloji konnotasiyalar dilin leksikasında neologizmlərin meydana gəlməsi ilə də səciyyəvidir. Britaniya ingiliscəsində, eləcə də ingilis dilinin yayıldığı ərazidə sosial-mədəni metaforlar dilin leksik sistemində geniş yer tutmuşdur. Bunları bir neçə aspektdə təhlil etmək olar. Məsələn, siyasi-tarixi və mədəni aspektdə mövcud olan bir metafora nəzər salaq:

“At least you have peace while you’re in. A man without a passport is a corpse on parole. (Pasportu olmayan adam şərti azadlığa buraxılmış meyiddir.). All he’s really expected to do is commit suicide – there’s nothing else.

“And with a passport? There’s no place where you get a permit to work too?”

“Of course not. You only get the right to starve to death in peace – not on the run.

¹⁴ Ажнюк, Б.М. Англійські фразеологізми з власноіменним компонентом // Мовознавство / гол. ред. В.М.Русанівський. – 1984. №6, – с.61-65

*That's a good deal. "Kern stared straight ahead".*¹⁵

Yuxarıdakı mətndə *"A man without a passport is a corpse on parole"* (*Pasportu olmayan adam şərti azadlığa buraxılmış meyitdir.*) ictimai-siyasi məzmunlu metafordur; cəmiyyət qanunlarının ictimai şüur səviyyəsində dərkinin göstəricisidir. M.Remark "pasportu olmayan adam-meyit" assosiasiyası yaratmaqla cəmiyyət qanunlarının ciddiliyinə işarə edən obrazlı ifadə yaratmışdır. M.Remark demək istəyir ki, qeyd olunan əlamətlərdən kənarda olan hər hansı bir insan "meyitdir". Bu metafor ictimai-siyasi məzmunludur.

Dünya xalqlarının mədəniyyəti tarixindən məlum olduğu kimi, bu cür dəyərli metaforlar təkcə məxsus olduğu dil kollektivində deyil, istinadlar şəklində də fərqli mədəniyyətlərə malik dil kollektivlərində də işlənməyə yol tapır. Yuxarıda qeyd etdik ki, metaforların bir qismi dildəşiyicilərinin zövqü, estetik meyarları ilə tənzimlənir; assosiasiyalar da bu aspektdə meydana gəlir. Məsələn:

*"The clerk was a thin, acidulous individual (turşulu fərd) who looked like a herring. (Katib siyənək balığına oxşayan ariq, turşulu bir insan idi). "Name?" he asked in an astonishingly deep voice. "Ludwig Kern".*¹⁶

Dünya xalqlarının dadlar üzrə assosiasiyası fərqlidir; metafor yaradıcılığında da bu fərq özünü göstərir. Verdiyimiz misalda "acidulous individual" müasir Azərbaycan dilində işlənən "acı adam" modelinin paralelidir. Azərbaycan və ingilis dildəşiyicilərinin şüurunda dadların assosiasiyaları fərqli olduğundan metafor yaradıcılığında da bu fərq görünür. Azərbaycanlının nəzərində "acı" insan ilk görüşdə insanda mənfi hisslər yaradan, mənfi auralı fərddir. Həmin anlam ingilis dilindəki "turş" ləksemi əsasında yaranan assosiasiyalarla verilir. Hər iki halda müəllifin həmin obraza soyuq münasibəti özünü göstərir. Metaforların dəyərləndirmə xüsusiyyəti də bu akt üzərində köklənir. Azərbaycan və ingilis dildəşiyiciləri arasında bu kontekstdəki xüsusiyyətlər dil kollektivinin özündən

¹⁵ Remarque, E.M. Flotsam – A novel of World War II (Trans. from the German by Denver Lindley) / E.M.Remarque. – New York: Random House Trade Paperback Edition, – 2013. – p.123 (Part I. To live without roots takes a stout heart).

¹⁶ Yenə orada, s.134

gəlir; “acı” və “turş” dadları əsrlərcə insanların şüurunda formalaşmış konseptlərdir. Zaman-zaman onlar mədəni dəyərlər kontekstində müxtəlif məzmunlu assosiasiyaların mənbəyinə çevrilmişdir. Bildiyimiz kimi metaforlar dil kollektivlərinin ümumi-ictimai simvollarıdır. O mənada simvollarıdır ki, həmin dil kollektivinin bütün üzvləri bu assosiasiyayı anlayır, onun fikri incəliyini tuta bilir. Onun simvollaşması həmin cəmiyyətin bütün üzvləri üçün ümumi olması ilə səciyyələnilir.¹⁷

Konseptual metaforlar ümummilli dəyərlər sisteminə əsaslanır. *Onlarda milli mədəniyyətin* köçürmə assosiasiyaları ilə bağlı xüsusiyyətləri əks olunur. Bir neçə misala nəzər salaq: *Black frost – (qara şaxta/sərt şaxta)*;

Black Frost damaged trees-Qara şaxta ağaclara ziyan vurmuşdu.

Black Frost is the only beer. Black Frost – yeganə pivədir.

Black Frost freezes scream in mid-air – Qara şaxta səsi havada dondururdu.

İngilis mühitində “qara” sözünün “sərt/bərk” anlamı həmin xalqın rənglərə verdiyi mənalandırma, dəyərlə bağlıdır; milli şüurda “qara”nın bir anlamı da belədir.

Qeyd olunan faktlar ingilis şüurunda təbiətlə insan fonunda mövcud olan assosiasiyalara istinadən mövcud olan metaforlardır.

Bir sıra metaforlar da vardır ki, onlar ictimai münasibətlər fonunda yumoristik dəyərləndirilir. Məsələn:

Fat cat (yağlı pişik) – Çoxlu pulu və hakimiyyəti olan adam.

Sometimes I'm not in the mood to count all my money, but I do it anyway because I am a fat cat.

Fat Cat is on the move, and if we don't do something soon...

“*Fat cat*” fərdin ictimai dəyərləndirməsidir. Hər bir cəmiyyətdə dəyərləndirmə sistemi vardır, bu, insanların milli şüurunda, milli özünəməxsusluq kimi mövcud olur. Bu mənada ictimai dəyərləndirmə bu metaforda yüksək səviyyədədir.

¹⁷ Карпова, Н.С. Роль метафоры в развитии лексико-семантической системы языка и языковой картины мира (на материале английских и русских неологизмов): / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук/ – Саратов, 2007. – 22 с.

XX əsrin ortalarından başlayaraq dünyada baş verən elmi-texniki yeniliklər və məişətdə baş verən yeniliklər leksik assosiasiyalar sisteminə də təsirsiz qalmadı. Bunu İngilis dilinin Britaniya variantında müşahidə etmək mümkündür: “*sandwich generation*” (sendviç nəsli), “*techno-creep*” (texno-sürünmə), “*hot money, grey pound*” (isti pul, boz funt), “*candy bar phone*” (konfet telefon) mobil telefon, “*meat tooth*” (ət dişi), “*bricks-and-mortar*” – kərpiç və məhlul → biznesi aparmağın ənənəvi yolu (internetlə aparmaqla müqayisədə); “*cappuccino economy*” (ölkənin iqtisadiyyatının bir istiqamətdə güclü qalxması və digər sahələrdə stabil inkişaf) və s.¹⁸

Göründüyü kimi, ingilis dilində konseptual metaforlar nominativlik, dəyərləndirmə, milli mental səciyyələnmə kimi xüsusi əlamətlərə malikdir. Bu xüsusiyyət təkcə ingilis dili ilə məhdudlaşmayaraq universal mahiyyət daşıyır.

III fəslin ikinci paragrafı “*İngilis dilində sosial-kulturoloji metaforların sinonimliyi*” adlanır və ingilis dilində sinonimik sistem və onların sosial-kulturoloji metaforlar kontekstində semantik xüsusiyyətlərindən bəhs olunur.

Dildə yeni metaforik sinonimlərin formalaşması bir tərəfdən idraki prosesi, digər tərəfdən onun nəticəsini bildirir. Nəticə deyəndə ətraf aləmin dərk olunması nəzərdə tutulur. Son vaxtlar dilçilikdə dilin müxtəlif səviyyələrində baş verən hadisələrə yanaşma tərzinin dəyişməsi metaforik sinonimliyə həm törəmə, həm də nominativlik cəhətdən yeni yanaşmanı tələb edir. E.S.Kubryakova metaforik aspektdəki törəmə prosesində milli-mentallığa xüsusi önəm verir və qeyd edir ki, bu, lingvistlərin diqqət mərkəzindədir.¹⁹

Yaradıcı insanların inertliyi vardır, o, bütün yaradıcılıq maneələrini aşmaqda insana kömək edir.²⁰

¹⁸ Котова, Э.Л. Английские фразеологические единицы с национально-культурной составляющей // Текст научной статьи по специальности “Языкознание и литературоведение” // <https://cyberleninka.ru/article/n/angliyskie-frazeologicheskie-edinitsey-s-natsionalno-kulturnoy-sostavlyayuschey>

¹⁹ Кубрякова, Е.С. В поисках сущности языка: Когнитивные исследования / Ин-т языкознания РАН. – Москва: Знак, – 2013. – с.103

²⁰ Кравченко, А.В. Знак, значение, знание. Очерк когнитивной философии языка / А.В.Кравченко. – Иркутск: – 2001. – с.157

Nitq prosesində hansısa situasiyanı dəqiqliyi və təsirliliyi ilə adlandırmaq üçün insanların şüurunda olan inertlik lazım olan anlayışı və ya hadisəni dəqiq adlandırmaq üçün şüurun üst qatına çıxmış dil vahidləri üzrə seçim edir, inertlik bəzən də yeni yaradıcılıqla nəticələnir. Ona görə də inertliyi novatorluğun enerjiyası adlandırmaq olar.

III fəslin üçüncü paragrafı **“Sosial-kulturoloji metaforlarda antonimlik”** adlanır. Antonimlər leksikanın ən aktiv işlənən vahidlərindən biridir. Onlar əks mənaların daşıyıcısı olmaqla iki tərəfə malikdir. Çünki birinin digəri ilə əks mənənliliği əsasında antonimik cütlük yaranır. Leksikada belə vahidlər həm nominativ, həm də funksional cəhətdən çoxplanlı funksiya yerinə yetirir

İngilis dilində antonimlər leksik zənginliyi göstərən dil vahidlərindəndir. Onlar nitq hissələri üzrə geniş əhatə dairəsinə malikdir. Məsələn:

Sifətlərə aid: *cheerful – gloomy (qəşəng-çirkin); cheerful – gloomy (xoşbəxt-qəmgin); rich – poor (varlı-kasıb); tall – short (uca-qısa),*

Feillərə aid: *to accept – to refuse (qəbul etmək-tərkiz etmək); absence-presence (iştirak etmək-gəlməmək);*

İsmlərə aid: *attic-cellar (çardaq-zirzəmi); brother-sister (bacı-qardaş); autumn-spring (payız-yaz).*

Antonimlər elə leksik vahidlərdir ki, o, semantik cəhətcə əks mənəli sözə görə sistem yaradır. Məsələn, *first – last (birinci-axırncı); hard – easy (asan-çətin), young – old (cavan-qoca), clean – dirty (təmiz-çirkli), front – back (irəli-geri), big – small (böyük-küçük), clever – stupid (ağıllı-səfeh).* Bu tipli misallarda antonimik sistem insanların gündəlik həyatda yaşadığı reallıqları – yaxşını, pisi; yaxını, uzağı, cavanı, qocanı əks etdirir.

Antonimlərin bir xüsusiyyəti də tərəflərin hər sinonimik cərgəsində metaforikliyin ola bilməsi ilə bağlıdır. Bu xüsusiyyət üç şəkildə özünü göstərir:

I. *Tərəflərin hər ikisində metaforikliyin olması:* Bu tipli antonimlər çoxmənənlilik üzərində qurulur.

1. *On such an afternoon some score of members of the High Court of Chancery bar ought to be – as here they are – mistily*

*engaged in one of the ten thousand stages of an endless cause, tripping one another up on slippery precedents, groping knee-deep in technicalities, running their goat-hair and horsehair warded heads against walls of words and making a pretence of equity with serious faces, as players might.*²¹

2. A shallow analysis of contemporary society (müasir cəmiyyətin dayaz təhlili).

Verilmiş misalda “*deep in technicalities*”, “*shallow analysis*” metaforları “*deep*” (dərin), “*shallow*” (dayaz) antonimləri üzrədir. Yuxarıdakı metaforlar ingilis dilində fəal olaraq işlənən metaforlardır. Antonimik cərgəyə daxil olan “*shallow*” cəmiyyətə aid olunmaqla metaforik leksemə çevrilmişdir.

II. Tərəflərdən hər ikisində həqiqi mənanın üstünlüyü ilə müşahidə olunan antonimlər:

Metaforik sistemdə tərəflərdən birindəki sistemdə heytral mənə ola bildiyi kimi, metaforik də ola bilər. Onda metaforik mənə antonimlərin sinonimik cərgəsində bir həlqə təşkil edir. Bu tipli metaforlar istənilən leksemdə yaranan çoxmənalılıq – assosiasiyalar çərçivəsində baş verir:

1. *She carries some small litter in a reticule which she calls her documents, principally consisting of paper matches and dry lavender.*²²

2. *These are all yawning, for no crumb of amusement ever falls from Jarndyce and Jarndyce (the cause in hand), which was squeezed dry (quru) years upon years ago.*²³

3. *The weather for many a day and night has been so wet that the trees seem wet (nəmli, yağ hava) through, and the soft loppings and prunings of the woodman's axe can make no crash or crackle as they fall.*²⁴

4. *I went (nəmli) up to my room(göz yaşından nəmlənmiş), and crept to bed, and laid my doll's cheek against mine wet with tears,*

²¹ Диккенс, Ч. Холодный дом (роман) / Ч.Диккенс. – Эксмо. – 2010. – с.3

²² Yənə orada, s.6

²³ Yənə orada, s.6

²⁴ Yənə orada, s.7

*and holding that solitary friend upon my bosom, cried myself to sleep.*²⁵

Yuxarıda verilən misalların hamısında antonimlər həqiqi mənə əsasında mövcuddur. Belə qruplaşma nisbi səciyyə daşıyır; istər bədii, istərsə də publisistik mətnlərdə antonimik sistemdə metaforiklik nisbəti dəyişə bilər. Bunu “*rich*” – “*poor*”; “*Anoisy*” – “*quiet*” antonimik sistemi barədə də demək olar.

III. Tərəflərin birində metaforikliyin olması:

İngilis dili çox zəngin olduğundan hər iki tərəfi metaforik olan antonimik sistem bədii mətnlərdə çox işləkdir; onlar bədii dilin obrazlılığını, onun təsir effektini artırır. Metaforik antonimlər antonimlik əmsalına görə müxtəlif ola bilər. Məsələn:

1. *He came quite (olduqca) opposite to me from the other corner of the coach, brushed one of his large furry cuffs across my eyes (but without hurting me), and showed me that it was wet.*²⁶

2. *When the house was out of sight, I sat, with my bird-cage in the straw at my feet, forward on the low seat to look out of the high window, watching the frosty trees, that were like beautiful pieces of spar, and the fields all smooth and white with last night's snow, and the sun, so red but yielding so little (kiçik), heat, and the ice, dark like metal where the skaters and sliders had brushed the snow away.*²⁷

3. *My godmother had left Mrs. Rachael all the little (kiçik) property she possessed; and there was to be a sale; and an old hearthrug with roses on it, which always seemed to me the first thing in the world I had ever seen, was hanging outside in the frost and snow.*²⁸

4. *Standing on a seat at the side of the hall, the better to peer into the curtained sanctuary, is a little (kiçik) mad old woman in a squeezed bonnet who is always in court, from its sitting to its rising,*

²⁵ Диккенс, Ч. Холодный дом (роман) / Ч.Диккенс. – Эксмо. – 2010. – с.9

²⁶ Yenə orada, s.8

²⁷ Yenə orada, s.9

²⁸ Yenə orada, s.9

*and always expecting some incomprehensible judgment to be given in her favour.*²⁹

5. *He did not speak to me any more until he got out of the coach a little (kiçik) way short of Reading, when he advised me to be a good girl and to be studious, and shook hands with me. But my little (kiçik) body will soon fall into the background now.*³⁰

6. *We looked at one another, half laughing at our being like the children in the wood, when a curious little old woman in a squeezed bonnet and carrying a reticule came curtsying and smiling up to us with an air of great ceremony.*³¹

Verilmiş misallarda bunu müşahidə etmək mümkündür. “*Guite*” olduqca, ikinci misalda “çox az”, üçüncü misalda “xırda”, dördüncü misalda “kiçik”, beşinci misalda “kiçik boylu”, altıncı misalda “kiçik” mənalarında işlənilmişdir. Onların hamısını birləşdirən “kiçik-balaca” anlayışı antonimik sistemdə əsas və aparıcı mənadır. Onun ətrafında olan mənalar həmin anlayışa nəzərən situasiyadan asılı olaraq konkretləşir.

Bədii mətnlərdə antonimlərin, xüsusən də metaforik antonimlərin çox mühüm pragmatik yükü vardır. Mətn pragmatikası mətnin sosial funksiyası ilə bağlıdır. Sosial funksiya istənilən normal mətnin cəmiyyət daxilindəki ictimai-əxlaqi funksiyası ilə bağlıdır. Mətnin cəmiyyət daxilindəki rolu da bununla bağlıdır.

Tədqiqat işinin mövzusuna aid nəzəri mənbələr və müvafiq dil materialı üzrə aparılan linqvokulturoloji tədqiqdən alınmış **nəticələri** aşağıdakı kimi ümumiləşdirmək olar:

1. Sosial-kulturoloji leksikanın öyrənilməsi antroposentrik dilçiliyin prioritet məsələlərdən birini təşkil edir və sosial-kulturoloji metaforlar leksik layın özəl indikatorlarından biridir. Dilin leksik qatına təsir edən metaforlar leksik inventarının zənginləşməsində mühüm rol oynayır. Metaforların fərqli aspektlərdən öyrənilməsi ümumleksikoloji əhəmiyyətə malikdir.

2. Sosial-kulturoloji metaforların öyrənilməsi sosial-kulturoloji təsirlərlə sıx bağlıdır. Dil variantlarının fərqli və oxşar cəhətləri məhz

²⁹ Диккенс, Ч. Холодный дом (роман) / Ч.Диккенс. – Эксмо. – 2010. – с.22

³⁰ Yəni orada. s.29

³¹ Yəni orada, s.29

sosial faktorlarla əlaqəlidir. Problemin mahiyyətində sosial həyat tərzinin, ümumən, kulturoloji amillərin dilə təsiri xüsusiyyətləri dayanır və bu amil ingilis dilinin Amerika və Avstraliya variantlarında özünü açıq aydın göstərir. Sosial fəaliyyət sahələrində çalışan insanların professionalizmi və bu sahədəki həyatı təcrübələri onların ünsiyyət prosesində işlətdiyi linqvistik vasitələrə təsirsiz qalmır və bunun məntiqi nəticəsi kimi, kommunikasiya aktında özünəməxsus yeni ifadə və deyimlər yaranır. Milli-mədəni əlamətlərlə səciyyələnən sosial-kulturoloji metaforlar da danışq situasiyasından asılı olaraq emosiya və dəyərləndirmənin əsas əlamətlərdən biridir.

3. Koqnitiv yanaşma çərçivəsində aparılan tədqiqatlarda metaforlara marağın artması, ilk növbədə, onların sosiomədəni təbiəti ilə bağlıdır. Metaforlar yeni anlayışların yaranmasına xidmət edir və metaforlar mədəni inkişaf ilə sıx bağlıdır. Metaforikləşmə prosesi mənə dəyişmə əməliyyatını həyata keçirir və bunun nəticəsində hədəf olan leksik vahidin semantikasnda yeni mənə çarlarını formalaşır.

4. İngilis dilinin variantlarında rast gəlinən leksik variantlar fərqli mədəniyyətlərin çarpazlaşmasında fəaliyyət göstərən eyni dilin leksik sistemindəki inkişafı əks etdirir. Sosial-kulturoloji xüsusiyyətlər nominasiya aktında və kontekstdə dil strukturlarının konnotativ mənə çarlarının təzahürünə imkan yaradır. Metaforlar müxtəlif semantik sahəyə aid leksemlərin bir koordinatda kəşməsində formalaşan semantikaya əsaslanır. Metaforların yaranmasında nitq hissələri arasında isim, sifət və feil və zərf xüsusi çəkəyə malikdir.

5. İngilis dilinin Britaniya və Amerika variantlarında fərqlər təkcə sözlərin leksik mənalar sistemində deyil, fonetik xüsusiyyətlərində də özünü göstərir. Amerika variantının kütləvi informasiya vasitələri və əhalinin coğrafi və sosial fərqliliyi sayəsində formalaşmış qeyri-rəsmi danışq forması vardır. Amerika ingiliscəsi üçün “slenq”lər daha xarakterikdir. Ədəbi dil norması ilə üst-üstə düşməyən dil hadisəsi olan slenqlər, xüsusən də metaforik slenqlər, Amerika ingiliscəsində həyatın bütün sahələrini əhatə edir.

Slenqlər bəşəriyyətin inkişafının indiki mərhələsində özlərində denotativ məna ilə yanaşı, konnotativ mənanı da daşıyırlar.

6. İngilis dilinin ayrı-ayrı variantları – Amerika, Avstraliya və s. variantları müstəqil dil xüsusiyyətlərə malikdirlər. Avstraliya ingiliscəsi inkişaf etdikcə ingilis dilinin baza prinsiplərini qoruyub saxlamaqla yanaşı, yeni dil elementləri ilə zənginləşmişdir. Avstraliya ingiliscəsindəki yeniləşmələr leksik və konseptual mənzərəni zənginləşdirir, onun imkanlarını və özünəməxsusluğunu artırır. Nəticədə, təbii bir proses – miqrant dil daşıyıcılarının çoxdilliliyi müstəvisində ingilis dilinin leksikasına linqvomədəni təsir Avstraliya variantının yeni leksik mənzərəsini yaranmasına səbəb olmuşdur. İngilis dilinin Avstraliya ingiliscəsi gəlmələrin yerli etnoslarla qarşılıqlı sosio-mədəni əlaqəsi əsasında formalaşmış linqvo-semiotik, konseptual xüsusiyyətlərə malikdir.

7. Metaforlar insan həyatının bütün sahələrində fəaliyyət növündən asılı olaraq təzahür edir. Yaranması reflektiv səciyyə daşıyan metaforların hər bir dildə xüsusi təfəkkür modeli kimi özünü göstərir. Metaforlar özündə linqvistik, sosial-fəlsəfi, sosial-kulturoloji, milli-mental informasiyanı cəmləşdirir. Sosial-kulturoloji metaforlar Britaniya ingiliscəsi, eləcə də ingilis dilinin digər variantlarının konseptual sistemində geniş yer tutur.

8. İngilis dilində konseptual metaforlar nominativlik, dəyərləndirmə, milli mental səciyyələnmə kimi xüsusi əlamətlərə malikdir. Bu xüsusiyyət təkcə ingilis dili ilə məhdudlaşmayan universal mahiyyətdir. Metaforik əsasda dildə yeni dil vahidlərinin formalaşması adresantın kommunikasiya prosesindəki ehtiyacından irəli gəlir. Bu zaman adresantın şəxsi əqli-intellektual potensialı, onun situasiyaya uyğun assosiasiyalar sisteminə varid olması, yeni məzmunlu assosiasiya formasını müəyyən etməsi yeni nominativ vahidin meydana çıxmasına zəmin yaradır.

9. Danışiq prosesində konkret situasiyanı dəqiq və təsirli adlandırmaq üçün dil daşıyıcısı ikinci adlandırma sisteminə müraciət edir. Dilin konseptual sistemindəki metaforik sinonimliyin formalaşması dildaxili və dilxarici amillərin vəhdətinin nəticəsidir. Dilin metaforik modelinin yaranmasında antonimiya hadisəsi mühüm yer tutur. Əks mənaların daşıyıcısı olan antonimlər birinin digəri ilə

əks mənalılığı əsasında antonimik cütlük yaranır. Bu səpkili vahidlər dilin konseptual sistemində həm nominativ, həm də funksional cəhətdən çoxplanlı funksiya yerinə yetirir. Antonimlərin, xüsusən də metaforik antonimlər bədii mətnlərdə pragmatik təsiri imkanları genişdir. Mətnin sosial funksiyası ilə şərtlənən pragmatikliyi həm də cəmiyyət daxilindəki ictimai-əxlaqi funksiyası ilə bağlıdır.

Dissertasiyanın əsas müddəaları müəllifin aşağıdakı əsərlərində əks olunmuşdur:

1. İngilis dilində metaforların bəzi xüsusiyyətləri // Elmlərarası inteqrasiya: Linqvodidaktik, linqvokulturoloji və psixolinqvistik aspektlər. Beynəlxalq elmi konfransın materialları. – Sumqayıt: Sumqayıt Dövlət Universiteti, – 19-20 dekabr, – 2019, – s.80-82.
2. The structure and semantics of metaphoric language in a multicultural context // Ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 96-cı ildönümünə həsr olunmuş “Heydər Əliyev: Multikulturalizm və tolerantlıq ideologiyası” II Beynəlxalq elmi konfransının məruzələrinin tezisləri. – Bakı: Mütərcim, – 2019, – s.227-228.
3. Современные подходы к понятию социально-культурной метафоры // – Дніпро, Україна: Вісник Університету Імені Альфреда Нобеля. Серія “ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ”, – 2020. №1(19), – с.233-241.
4. Проблема классификации социально-культурной лексики // – Россия, Калининград: Балтийский гуманитарный журнал. Ежеквартальный научный журнал, – 2020. Том 9. №3(32), – с.221-223.
5. İngilis dilində sosial-kulturoloji metaforlar // – Bakı: Mütərcim, Bakı Slavyan Universiteti, Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri. Ali məktəblərarası elmi məqalələr məcmuəsi, – 2021. №2, – s.3-10.
6. Amerika ingiliscəsinin bəzi xüsusiyyətləri // // – Bakı: Mütərcim, Bakı Slavyan Universiteti, Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri. Ali məktəblərarası elmi məqalələr məcmuəsi, – 2021. №3, – s.3-9.

7. Socio-cultural metaphors in american English // Концептуальні проблеми розвитку філологічних наук у сучасному полікультурному просторі: Матеріали Міжнародної Науково-Практичної Конференції. – Київ: Таврійський національний університет імені В.І.Вернадського, – 18-19 червня, – 2021, – с.105-107.
8. Standart ingilis dilində sosial-kulturoloji metaforlar // – Bakı: Bakı Dövlət Universiteti, Dil və ədəbiyyat. Beynəlxalq elmi-nəzəri jurnal, – 2022. №3(120), –s.536-539.
9. Antonymy of socio-cultural metaphors summary // Романські та германські мови. Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика, – 2022. Ч.1, Том 33(72), №5, – с.271-275.

Dissertasiyanın müdafiəsi 26 sentyabr 2024 il tarixində saat 12.00 Azərbaycan Dillər Universiteti nəzdində fəaliyyət göstərən ED 2.12 Dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcək.

Ünvan: AZ1014, Bakı şəhəri, Rəşid Behbudov küçəsi, 134.

Dissertasiya ilə Azərbaycan Dillər Universitetinin kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Avtoreferatın elektron versiyası Azərbaycan Dillər Universitetinin rəsmi internet saytında yerləşdirilmişdir.

Avtoreferat "28" iyun 2024-cü il tarixində zəruri ünvanlara göndərilmişdir.

Fusala

Çapa imzalanıb: 21.06.2024

Kağızın formatı: 60x84 16¹

Həcm: 45 171

Tiraj: 100 nüsxə